

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра педагогіки

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

підготовки бакалавра
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму 6.010102 «Початкова освіта»
(шифр і назва напряму)

**Спеціалізація – «Англійська мова», «Інформатика», «Музика»,
«Хореографія»**

Факультет підготовки вчителів початкових класів

Слов'янськ – 2014 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ ПЕДАГОГІКИ

УКЛАДАЧІ ПРОГРАМИ:

Євтухова Т. А. – кандидат педагогічних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Шайда Н. П. – завідувач кафедри загальної психології, кандидат психологічних наук, доцент

Цветкова Г. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент

Обговорено та рекомендовано до видання
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

«24» березня 2015 р.

Протокол № 1

ВСТУП

Навчальна програма вивчення дисципліни «Теорія та методика виховання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр напряму підготовки 6.010102 – початкова освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є загальні основи педагогіки, закономірності та організація процесу виховання

Міждисциплінарні зв'язки: філософія, історія педагогіки, психологія, фізіологія, література

Програма навчальної дисципліни містить **2 змістових модулів:**

Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки.

Змістовий модуль 2. Теорія та методика виховання.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика виховання» є формування загальнопедагогічного світогляду майбутніх педагогів у галузі початкової освіти.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Теорія і методика виховання» є оволодіння досвідом виховання підростаючого покоління, набуття умінь аналізувати педагогічні явища і вироблення професійного ставлення до педагогічного досвіду; збагачення знань, досвіду, формування творчого ставлення до обраної професії.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

– тенденції розвитку сучасної освіти, її пріоритетні напрями і шляхи реалізації;

– теоретико-методологічні основи теорії виховання та навчання;

– основні ідеї, концепції, теорії педагогічного процесу в сучасній школі;

– основні методологічні закономірності і структуру навчально-виховного процесу;

– основні сучасні педагогічні технології.

уміти :

– аналізувати педагогічну літературу з метою осмислення різних теоретико-методологічних підходів до педагогічного процесу;

– вміти визначати загальні підходи до навчально-виховного процесу в конкретних педагогічних ситуаціях, спираючись на загальні теоретико-методологічні підходи в педагогіці;

– усвідомлювати перспективні тенденції розвитку педагогічної науки, що утримуються на кращих світових національних педагогічних здобутках минулого та сучасності;

– здійснювати альтернативний вибір найбільш ефективних навчально-виховних технологій;

– викладати свої думки чітко, логічно, переконливо;

– формувати власне відношення до різноманітних навчально-виховних технологій.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 144 години / 4 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Загальні основи педагогіки

Предмет і завдання педагогіки. Педагогіка як наука про виховання. Становлення та розвиток педагогіки. Внесок видатних педагогів Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського, О.В. Духновича, М.О. Корфа, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Г. Ващенко, С. Русової у розвиток теорії і практики навчання та виховання.

Предмет педагогіки, її основні категорії: виховання, навчання, освіта, перевиховання, самовиховання. Виховання як соціальне та історичне явище. Джерела педагогіки: педагогічна спадщина минулого, народна педагогіка, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід.

Виховання в широкому соціальному значенні, широкому педагогічному значенні, у вузькому педагогічному значенні, у гранично вузькому педагогічному значенні.

Структура педагогіки. Зв'язок її з іншими науками. Система педагогічних наук.

Логіка і методика педагогічного дослідження. Наукові дослідження як особлива форма пізнання та шляхи вирішення проблем педагогіки. Основні елементи дослідження: об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження, гіпотеза, педагогічний експеримент.

Поняття про методи науково-педагогічного дослідження. Основні методи науково-педагогічного дослідження. Метод педагогічного спостереження. Методи бесіди, інтерв'ю. Психолого-педагогічний експеримент. Вивчення та аналіз продуктів діяльності. Аналіз особистих документів. Аналіз офіційних матеріалів групової, колективної та масової комунікації. Соціологічні методи дослідження. Анкетування. Метод рейтингу. Метод узагальнення незалежних характеристик. Соціометрія. Тестування, проєктивні методи. Математичні методи. Вимоги до методів дослідження. Етапи дослідження. Критерії ефективності науково-педагогічного дослідження.

Розвиток та формування особистості. Поняття про розвиток особистості. Видатні вітчизняні та зарубіжні педагоги про розвиток і виховання особистості (Ж-Ж. Руссо, Дж. Локк, Є. Славинецький, С. Полоцький, Л. Толстой). Основні концепції та чинники розвитку дитини. Фізичний, психічний та соціальний розвиток дитини. Діалектичний зв'язок біологічних та соціальних факторів. Роль різних видів діяльності у розвитку дитини. Русійні сили розвитку особистості.

Поняття про формування особистості. Індивід і особистість. Фактори формування особистості: спадковість, середовище, виховання. Спадковість як фактор розвитку особистості. Задатки. Середовище як фактор розвитку особистості. Мегасередовище, макросередовище, мікросередовище. Поняття про соціалізацію особистості. Виховання – провідний фактор формування особистості. Функції виховання у формуванні особистості. Взаємозв'язок зовнішніх та внутрішніх умов розвитку та формування особистості.

Психолого-педагогічні основи вікової періодизації дитинства. Еволюція вікової періодизації дитинства (С. Полоцький, Г. Сковорода, Я.А. Коменський, Ж-Ж. Руссо).

Фізіологічні, психологічні та узагальнено-особистісні властивості підлітків та юнаків. Основні характеристики індивідуальних особливостей підлітків та старших школярів (тип вищої нервової діяльності, увага, воля, характер, мислення, активність, фізіологічні особливості). Врахування вікових особливостей дітей у навчально-виховній роботі.

Мета та ідеал виховання. Поняття про мету та ідеал виховання. Об'єктивний характер мети виховання. Мета як «програма людської особи» (А. Макаренко). Головна мета національного виховання.

Ідеал виховання як уявлення про взірць людської поведінки і стосунків між людьми, що виникають із розуміння мети життя (Н. Волкова). Ідеал виховання у різні епохи розвитку суспільства. Зародження ідеї всебічного гармонійного розвитку людини (калокагатія).

Формування концепції гармонійно розвиненої особистості. Зарубіжні та вітчизняні педагоги про мету та ідеал виховання. Національні корені виховного ідеалу. Виховний ідеал українського народу.

Підготовка людини до виконання ролей у суспільстві. Всебічний розвиток особистості як кінцева мета виховання. Напрямки і завдання виховання. Державні освітні документи про мету виховання.

Система освіти в Україні. Поняття про систему народної освіти та виховання. Конституція України про освіту. Основні документи про

перебудову школи: Державна національна програма «Освіта», «Концепція національного виховання», Закон України «Про освіту», «Національна доктрина розвитку освіти в Україні». Завдання та принципи організації шкільної освіти на сучасному етапі.

Система народної освіти у сучасній Україні та її структура, реформування системи освіти на сучасному етапі. Традиційні та нові типи навчально-виховних закладів, їх спільні завдання та відмінності.

Поняття національної школи. Основні риси традиційної української національної школи.

Змістовий модуль 2.

Теорія та методика виховання

Сутність процесу виховання. Специфіка виховання. Виховання і соціалізація. Виховання і навчання, їх взаємозв'язок.

Процес виховання, його специфіка. Цілеспрямований характер виховання. Об'єктивні та суб'єктивні чинники виховання. Безперервний та тривалий характер процесу виховання. Виховання – двобічний, діалектичний процес. Особливості процесу виховання.

Структура процесу виховання. Компоненти процесу виховання: свідомість, почуття, навички, звички. Рушійні сили процесу виховання. Внутрішні та зовнішні суперечності.

Самовиховання. Сутність процесу самовиховання, його етапи. Методи і прийоми самовиховання. Перевиховання. Сутність процесу перевиховання, етапи: підготовчий, початковий, переломний, завершальний. Специфічні принципи перевиховання. Педагогічно занедбані діти, важковиховувані підлітки, неповнолітні правопорушники, малолітні злочинці – категорії неповнолітніх, на які спрямований процес перевиховання.

Результати процесу виховання. Вихованість школярів. Інтеріоризація. Рівні вихованості, показники та критерії. Шляхи підвищення ефективності процесу виховання.

Основні закономірності та принципи виховання. Поняття про закономірності виховання. Вирахування закономірностей у процесі виховання.

Поняття про принципи виховання. Обумовленість принципів виховання закономірностями, особливостями процесу виховання, вимогами суспільства до його організації. Характеристика принципів виховання. Правила виховання. «Концепція національного виховання» про принципи виховання у сучасній школі.

Загальні методи виховання. Поняття про загальні методи, прийоми та засоби виховання. Зумовленість методів виховання метою, завданням, змістом виховання, віковими та індивідуальними особливостями, рівнем вихованості особистості та організації виховання.

Різні підходи до класифікації методів виховання (Т.Б. Лихачов, І.С. Мар'єнко, М.І. Болдирев). Характеристика основних груп загальних методів виховання у сучасній школі, їх психологічних основ і функцій.

Методи формування свідомості особистості (переконування та його різновиди, навіювання, приклад). Вимоги до методів формування свідомості.

Методи організації життєдіяльності дітей і досвіду поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправи, привчання, доручення, метод виховуючих ситуацій).

Методи стимулювання суспільної поведінки і діяльності учнів. Педагогічні умови ефективного застосування методів заохочення і покарання. А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський про заохочення та покарання.

Народно-педагогічні методи і прийоми виховання дітей (М.Г. Стельмахович).

Методи самовиховання. Самостереження, самоаналіз, самопереконання, самонавіювання, самопідбадьорювання, самозаохочення та ін. Педагогічне керівництво самовихованням школярів.

Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів самовиховання.

Зміст виховання у національній школі. Поняття про зміст виховання. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості. Основні компоненти змісту виховання школярів. Ідеї, що лежать в основі відбору змісту виховання.

Види виховання за різними підставами (узагальнена класифікація; у залежності від різних напрямків виховної роботи; за інституціональною ознакою; за стилем відносин між вихователями і вихованцями).

Система актуальних виховних завдань і зміст різних напрямів виховання.

Розумове виховання. Завдання та шляхи здійснення розумового виховання школярів. Поняття про світогляд як систему взаємовідносин людини та навколишнього світу. Сутність і основні риси наукового світогляду, його структура та характеристика (знання, погляди, переконання, ідеали). Функції наукового світогляду.

Основні шляхи і засоби формування світогляду в українській національній школі («Концепція національного виховання»). Роль народних традицій, звичаїв, обрядів у формуванні світогляду. Релігія як форма свідомості.

Естетичне виховання. Поняття про естетичне виховання. В.О.Сухомлинський про естетичне виховання. Джерела естетичного виховання. Зміст, форми та методи естетичного виховання. Формування естетичних знань, смаків, ідеалів.

Місце уроків художньо-естетичного циклу (музики, образотворчого мистецтва, літератури) в естетичному вихованні. Естетичне виховання на уроках.

Залучення школярів до естетичної та художньо-творчої діяльності. Діяльність шкільних ансамблів, театрів, гуртків та ін.

Естетичне виховання засобами народної педагогіки (колискова пісня, народні ігри, звичаї, обряди та ін.). Природа як джерело і засіб естетичного виховання особистості.

Фізичне виховання. Фізична культура як складова всебічного розвитку особистості. Завдання та основні засоби фізичного виховання.

Народна педагогіка про фізичне виховання, його завдання, методи і засоби. Використання засобів козацької педагогіки у фізичному вихованні підростаючого покоління.

Форми фізичного виховання у сучасній школі. Здійснення фізичного виховання на уроках. Фізичне виховання у сім'ї.

Трудове виховання. Поняття про трудове виховання. Ідеї трудового виховання у вітчизняній (Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський) та зарубіжній (Д. Локк, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Р. Оуен, Г. Кершентейнер, Дж. Дьюї) педагогіці.

Зміст, мета і завдання трудового виховання у школі та сім'ї. Види праці у школі. Нові форми організації праці у школі (шкільні кооперативи, орендний підряд, учнівські виробничі бригади на підрядній основі).

Народна педагогіка про трудове виховання. Праця як основне джерело матеріального та духовного багатства суспільства, головний критерій соціального престижу людини. Зміст трудового виховання дітей у народній педагогіці. Професійна орієнтація – складова трудового виховання. Завдання та зміст профорієнтаційної роботи.

Економічне виховання, його завдання. Економічна свідомість – важливий компонент економічної культури людини. Економічне мислення – складник економічної свідомості. Шляхи реалізації завдань економічного виховання у сучасній школі.

Моральне виховання. Поняття про мораль і моральне виховання. Проблема морального виховання учнів в історії школи і педагогіки.

Шляхи здійснення морального виховання на уроках та позакласній роботі. Зміст морального виховання: формування національної свідомості, статеве виховання, екологічне, правове, морально-етичне виховання.

Моральні норми українського народу, прищеплення їх школярам. Виховний ідеал українського народу та шляхи його реалізації. Етнопедагогічні засоби морального виховання.

Екологічне, статеве, громадянське, патріотичне та інтернаціональне виховання як складові морального виховання.

Зміст і завдання екологічного виховання. Шляхи формування екологічної культури школярів.

Актуальність громадянської освіти на сучасному етапі розвитку української держави.

Завдання і зміст громадянської освіти. Принципи громадянської освіти. Форми та методи.

Соціальні інститути, що здійснюють громадянську освіту.

Завдання та шляхи статевого виховання у сучасній школі. Підготовка до сімейного життя.

Зміст, завдання, найбільш ефективні форми патріотичного виховання школярів.

Організаційні форми виховної роботи. Поняття про позакласну та позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи: масові, групові, індивідуальні. Гурткова робота в системі освіти і виховання. Основні позашкільні установи та їх роль у вихованні підростаючого покоління. Поняття про колективну творчу справу (КТС). Технологія підготовки і реалізації колективної творчої справи. Етапи проведення. Планування виховної роботи.

Робота класного керівника. Місце класного керівника у системі виховання школярів. Функції класного керівника. Вимоги до класного керівника. Статут середньої загальноосвітньої школи про обов'язки класного керівника. Основні напрямки і форми роботи класного керівника. Робота класного керівника з вивчення учнів. Методи вивчення учнів і учнівського колективу. Програма вивчення і структура характеристики учня та

учнівського колективу. Систематизація результатів вивчення особистості учнів. Виховна робота класного керівника з педагогічно занедбаними дітьми.

Планування діяльності класного керівника. Структура плану класного керівника.

Виховання особистості у колективі. Колектив – об'єкт і суб'єкт виховання. Поняття про колектив, його ознаки і функції. Типи колективів: загальношкільний, первинний, навчальний, самодіяльні організації, об'єднання за інтересами, тимчасові об'єднання тощо. Виховна, організаторська, стимулювальна функції колективу. Чинники розвитку колективу. Стадії (етапи) формування колективу. Органи самоврядування дитячим колективом, їх функції та умови ефективної діяльності. Основні принципи, закони життя і діяльності колективу.

Відображення проблеми виховної ролі колективу у творчій спадщині А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського.

Шляхи згуртування дитячого колективу.

Дитячі та юнацькі організації та об'єднання. Дитячий та молодіжний рух – історія виникнення. Сучасний стан дитячого та молодіжного руху в Україні. Основні риси.

Поняття про дитячі та юнацькі організації та об'єднання. Молодіжні організації, зорієнтовані на вирішення політичних проблем. Організації, що займаються вивченням історії, фольклору, етнографії. Молодіжні благодійницькі та релігійні організації.

Спілка української молоді (СУМ). Піонерська організація в Україні. Спілка піонерських організацій України (СПОУ).

Українські дитячі та молодіжні об'єднання національно-патріотичної спрямованості: «Пласт», «Сокіл», «Січ», «Козачий гарт».

Формальні та неформальні групи. Романтико-ескейпістські, музичні, епатажно-протестні, радикально-деструктивні, релігійно-містичні субкультури, розправно-самосудні угруповання. Історія виникнення і особливості становлення.

Дитячі та молодіжні організації, як фактор соціалізації особистості, їхній вплив на формування особистості.

Сімейне виховання. Провідна роль сім'ї у вихованні дітей. Педагогічні умови успішного виховання в сім'ї. Типи сімей. Принципи сімейного виховання. Завдання та напрямки сімейного виховання. Зміст виховання у сім'ї. Методи виховання.

Відображення у творчій спадщині А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського проблем сімейного виховання. Народна педагогіка про виховання у сім'ї. Є.Славинецький, С.Полоцький, Г.Сковорода про роль батьків у вихованні дітей.

Співпраця школи і сім'ї у вихованні учнів. Робота вчителя з батьками учнів. Форми спільної роботи школи і сім'ї у вихованні школярів.

Психологічна служба в школі. Виховна робота з дітьми та підлітками за місцем їх проживання, у літніх дитячих таборах.

3. Рекомендована література

Базова

1. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. / Н.П.Волкова. – Вид. 4-те, стер. – Київ : Академвидав, 2012. – 615 с.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – Київ : Знання, 2006. – 311 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с.
4. Мазоха Д.С. Педагогіка: навч. посіб. / Д.С.Мазоха, Н.І.Опанасенко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 231 с.
5. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник / С.П.Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н.Є.Мойсеюк – 2-е вид. – К., 2001.

7. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник / В.А.Мосіяшенко, О.І.Курок, Л.В.Задорожна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.

8. Огірко О. В. Християнська педагогіка: навч. посіб. / О.В.Огірко. – Львів : МАУП, 2005. –63 с.

9. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.

10. Педагогіка в запитаннях і відповідях: Навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О.А.Пермяков та ін. – К.: Знання, 2006. – 252 с.

11. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навч. посіб.] / О.П.Рудницька. – Тернопіль :Навчальна книга-Богдан, 2005. – 355 с.

12. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я.Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.

13. Семенова А. В. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник / А.В.Семенова, Р.С.Гурін, Т.Ю.Осипова. – К.: Знання, 2006. – 319 с.

14. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник / О.М.Степанов, М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2005. – 520 с.

15. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М.Фіцула. – Вид. 3-є, перероб. і допов. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2013. – 230 с.

Додаткова

1. Барильнік А. І.Громадянське виховання в умовах українського державотворення : (з досвіду роботи політико-правового клубу «Феміда») / А.І.Барильнік // Виховна робота в школі : наук.-метод. журн. – 2012. – № 5. – С. 25–29.

2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава, 1994.

3. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія / В.М.Галузинський, М.Б.Євтух. – К.: Вища школа, 1995.

4. Горб Т.Й. Громадянське виховання: інструменти дотику до особистості / Т.Й.Горб // Історія в школі : наук.-метод. журн. – 2013. – № 2. – С. 16–17.

5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

6. Дмитренко Л. Виховання обдарованих дітей / Л.Дмитренко // Палітра педагога. – 2007. – № 2. – С. 13–15.

7. Кривопишина О. Сім'я як мікрочинник творчої особистості / О.Кривопишина // Обдарована дитина. – 2007 – № 7. – С. 60–63.

8. Макаренко А.С. Методи виховання / А.С.Макаренко // Твори : у 8 т. Т. 5. – К., 1981.

9. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей. Книга для батьків.

10. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. – К., 2002.

11. Сахарова Т. Сімейне виховання: рекомендаційний список літератури / Т.Сахарова, О.Лещук // Психолог. – 2005. – № 10. – С. 6–7.

12. Тимчасове положення про класного керівника середнього закладу освіти // Інф. зб. Міносвіти України. – 1997. – № 19. – С. 8–11.

13. Черкашенко В. Країні потрібен нештучний патріотизм. Громадянське виховання: проблеми, досвід / В.Черкашенко // Управління освітою. – 2007. – № 23. – С. 12–17.

14. Чухно Л. Діалоги про виховання / Л.Чухно, С.Остапчук // Завуч. – 2007. – № 11. – С. 1–12.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Екзамен

5. Засоби діагностики успішності навчання

- 1) тести для поточного і підсумкового контролю;
- 2) відповіді на теоретичні питання практичних занять;
- 3) аналіз педагогічних ситуацій, екзаменаційні завдання.